

שאלות ותשובות

עם הרב יוסף צבי רימון

ברכת הבשמים לחולי קורונה

שאלה

אחד התסמינים הנפוצים ביותר של מחלת הקורונה הוא איבוד חוש הריח. האם חולה קורונה שאיננו מריח יכול לברך על הבשמים בהבדלה?

תשובה

מדברי המשנה בברכות (נא): עולה שיש לברך על בשמים במהלך ההבדלה. ניתן להבין את הטעם לכך על פי הגמרא בביצה (טז):

דאמר רבי שמעון בן לקיש: נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם ערב שבת, ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו, שנאמר "שבת וינפש" – כיון שעשבת, ווי אבדה נפש.

בשבת ניתנת באדם נשמה יתירה, ובמוצאי שבת נוטלים אותה ממנו. **התוספות** (ביצה לג: ד"ה כי) מסבירים שזהו הטעם לברכת הבשמים: אנו מריחים בשמים במוצאי שבת כדי ליישב דעתנו ולנחם את עצמנו על הנשמה היתרה שנלקחה מאתנו. וכך כותב **הרמב"ם** (שבת פכ"ט הכ"ט):

ולמה מברכים על הבשמים במוצאי שבת? מפני שהנפש דואבת ליציאת שבת, משמחין אותה ומיישבין אותה בריח טוב.

האם חייבים לברך על הבשמים?

מאחר שהרחת הבשמים במוצאי שבת נועדה לתועלת האדם יש לשאול אם האדם מחויב בכך, או שמא הוא רשאי לומר שאינו חפץ בנחמה זו.

בגמרא (ברכות נג): נאמר שמי שאין לו נר לברכת "בורא מאורי האש" לא חייב לחזר אחריו. הראשונים נחלקו בעניין אדם שאין לו בשמים – האם הוא חייב לטרוח ולהשיג בשמים? לדעת **הראב"ד** (מובא ברשב"א שם) **והרא"ש** (ברכות פ"ח סימן ג), אם אין חובה לחזר אחר נר, קל וחומר שאין חובה לחזר אחרי בשמים, שאינם באים אלא להנאת האדם להשיב את נפשו.

אולם **המאירי** (שם) מביא דעה זו ודוחה אותה:

ומכל מקום נראה שעל הבשמים מחזרין, שלכבוד שבת הותקנו, להודעת נשמה יתרה.

אם כן, לפי **הראב"ד והרא"ש**, הרחת הבשמים באה בעיקר **להיטיב עם האדם**, לנחמו עם צאת השבת. לכן אם אין לאדם בשמים, הוא יכול לוותר על ברכה זו ולא להתאמץ ולהשיג בשמים. אך לפי **המאירי**, על אף שפעולה זו בוודאי מועילה לאדם, יש בכך גם עניין של **כבוד שבת**. שהרי כאשר האדם מראה שהוא זקוק לנחמה עם צאת השבת הוא מודיע בכך לעצמו ולסביבתו על הנשמה היתרה שיש בשבת ובכך מלמד על מעלת השבת. לכן לדעתו צריך לטרוח ולהשיג בשמים, כדי לכבד את השבת כראוי.

להלכה פסק **השולחן ערוך** (רצ"ז, א) כדעת הראב"ד והרא"ש, שאין חובה לחזר אחר בשמים:

מברך על הבשמים אם יש לו, ואם אין לו אין צריך לחזור אחריהם.

עם זאת, מדבריו משמע שמי שיש לו בשמים חייב לברך עליהם, ורק מי שאין לו בשמים אינו חייב להשיגם. כך עולה גם מדבריו של **הריטב"א** (הלכות ברכות, פ"ח, אות יז):

חייב אדם מדברי סופרים לברך על האור ועל הבשמים במוצאי שבת אם נזדמנו לו, אבל אם לא נזדמנו אינו חייב לחזר אחריהם, אלא אומר הבדלה על הכוס ודין.

האם מי שלא מריח יכול לברך על הבשמים?

ברור שאדם שלא מריח לא יכול לברך על הבשמים (בין בהבדלה ובין בפעמים אחרות), שהרי אינו נהנה מהם (טור רצ"ז, בשם רבנו אפרים; שו"ע רצ"ז, ה). לכן **חולה קורונה שאין לו חוש ריח נמצא לבדו בשעת ההבדלה – לא מברך על הבשמים**.

אך מה הדין כאשר יש אנשים אחרים שנמצאים עם החולה בשעת ההבדלה? האם הוא יכול לברך על הבשמים ולהוציא אותם ידי חובה?

באופן עקרוני אדם לא יכול להוציא את חברו בברכת הנהיין אם הוא עצמו לא נהנה. אם זו ברכה שחובה לברך והיא אינה תלויה ברצון האדם ליהנות (כגון ברכת בורא פרי הגפן בקידוש או ברכת בורא פרי האדמה על הכרפס לביל הסדר), הוא יכול לברך ולהוציא את חברו ידי חובה אף אם הוא עצמו לא נהנה, כיוון שחברו מחויב בברכה זו (שכן הקידוש מחייב שתיית יין ושתייה זו מחייבת ברכה), וממילא אף המברך נחשב מחויב בה, שהרי "כל ישראל ערבים זה לזה" (על פי הגמרא ראש השנה כט; ועיינו משנ"ב קס"ז, ס"ק צב).

מה הדין לגבי ברכת הבשמים? מסתבר שהדבר תלוי בשאלה שדנו בה לעיל – האם יש חובה לברך על הבשמים. אם אין חובה לחזר אחר הבשמים, מסתבר שגם עצם הברכה היא רשות. כך סובר **רבנו אפרים** (שם), ולכן לדעתו אדם שאינו מריח לא יכול לברכה עבור חברו:

מי שאינו מריח ומברך על הבשמים הוי ברכה לבטלה. ואף להוציא בני ביתו אינו יכול. ולא דמי לקידושא ואבדלתא וברכת המוציא של מצווה, שהן חובה, אבל זה אינו אלא מנהג בעלמא.

אולם **הטור** (שם) חולק על כך וסובר שגם מי שלא מריח יכול לברך עבור חברו, וביאר **הבית יוסף** (שם) שהרחת הבשמים לא נחשבת מנהג אלא יש לה **מעמד של מצווה**, ולכן אפשר להגדיר את האדם כמחויב בה (עיינו בית יוסף רצ"ז, י) חולקים עליו ופוסקים שאדם לא יכול להוציא אחרים בברכת הבשמים אם אינו מריח בעצמו (מפני שלדעתם זו ברכת הרשות, או משום שברכה זו ביסודה נתקנה כדי שהאדם ינהנה מהבשמים, ולכן אף אם היא חובה, מי שלא נהנה לא יכול לברך עליה).

לכן, **אדם החולה בקורונה שאינו יכול להריח – ייתן לאדם אחר לברך את ברכת הבשמים. אם הוא נמצא לבדו, ידלג על ברכת הבשמים, ויוצא ידי חובת הבדלה למרות שלא אמר כלל את ברכת הבשמים**.

עם זאת, **גם חולה קורונה שאין לו חוש טעם יברך "בורא פרי הגפן" על היין**, כיוון שגם אם אין לאדם הנאה מטעם היין, הרי יש לו הנאה מכך שהיין מזין אותו ולכן הוא מברך.

דבר שהנשמה נהנית ממנו

מחקרים שנעשו לאחרונה על מיליוני אנשים הראו שאיבוד חוש הריח וחוש הטעם הם הסימנים האמינים ביותר לכך שאדם חולה בקורונה. הגמרא (ברכות מג): מביאה את הפסוק "כל הנשמה תהלל י-ה הללויה" ושואלת, מהו הדבר שרק הנשמה נהנית ממנו? עונה הגמרא, שזהו הריח.

יש בריח דבר מיוחד: מצד אחד, אין כמעט משהו ממשי שנכנס אל הגוף (שלא כמו אוכל). מצד שני, הריח גורם הנאה פנימית, שלעתים משפיעה על דברים רבים אחרים. לדוגמה, אוכל שיש לו ריח טוב גורם הנאה גדולה הרבה יותר מאשר אוכל ללא ריח או עם ריח רע. בית שיש בו ריח נעים יוצר תחושה נעימה הרבה יותר מאשר בית שאין בו ריחות נעימים.

איבוד חוש הריח לא מונע מאתנו לחיות. עדיין יכולים אנו לאכול, ללכת ולפעול. אולם הוא מסיר מאיתנו נקודה פנימית חשובה, נקודה נשמית.

לאחר שרבים כל כך חלו בקורונה ואיבדו את חוש הריח, ניתן לשמוע מהם עד כמה חוש הריח משמעותי בחיינו. הקורונה גרמה לקשיים רבים, אבל מתוכה למדנו להעריך את כל הטוב שה' נותן לנו. גם דברים שיכולנו להסתדר בלעדיהם. ה' רוצה שנחיה בשמחה, ה' נתן לנו ריחות טובים, כדי שגם הנשמה תשאב מריחות אלו, וכדי שנוכל לחיות בצורה נעימה. בע"ה שנזכה לריחות טובים, ונזכה לראות טוב בכל הסובבים אותנו ובעולם הנפלא שנתן לנו ה'.

ברכת ה' עליכם,
הרב יוסף צבי רימון

יו"ר עמותת סולמות
ראש הישיבה ורב המרכז האקדמי לב
רבה של אלון שבות דרום

1 יש להעיר כי מפשטות דברי הטור נראה שלדעתו ולדעת אביו הרא"ש אמנם אין חובה לברך על הבשמים בהבדלה, אלא שלדעתם אדם יכול להוציא את חברו גם בברכות הנהיין שאינן חובה.